

„Wenn das — — Wenn das — — Ganze, Ganze, „Ganze“ itd. sto in stokrat ravno tiste besede ponavljaje. Ako ti je pri „aufsaganji“ v šoli kaka beseda ušla ali se spačila, dobil si častno ime „Esel“ in „Ochs“, ali pa si čutil na hrbtu, po mečah ali po rokah neprijetne pritisljeje, ali v lasih in ušesih nemile potegljeje. O koliko vročih pôc, koliko bolečega klečanja, koliko dolgočasnega zaperanja, koliko skelečih udarcev po mečah in plečih, koliko strupenih potegljejev za ušesa in lasé so slovenski otroci zastran tega prestali, ker so premalo nemščine znali! Kdo prešteje „dolge jezike“, ki so v nekterih krajih na znanje dajali, da je kdo zaničevani meterni jezik govoril! Koliko sto in tisoč „penitencev“ se je v podporo nemščine pisalo in koliko še družih kazni izmislilo, da bi Slovenci bili prej Nemci postali! — Tukaj naj samo omenim, kako sramotno so nekdam tri strice slovenskega pesnika Prešerna nemčili. Bil je tačas v Prešernovi okolici neki gospod, ki je „privata diligentia“ tri njegove strice učil in na vso moč ponemčeval. Res originalne, pa zelo nespametne kazni je tistemu naložil, kateri je po domače govoril. Kaznoval je namreč ta podučevavec svoje učence z „bukovo klado“ in „beraškim košem.“ Ako se je kdo le malo zoper nemščino pregrešil, moral je za kazni klado domú in zopet nazaj v šolo nesti; ako se je pa močno in večkrat pregrešil, mu je na hrbet nabasal beraški koš ter ga je po hišah beračit spodil. Vedeti pa je treba, da v Prešernovi okolici koš nositi ni navada ter se ljudem smešno zdí. — Tako se je nemčila Prešernova rodovina, al s kakim uspehom?

Čudno je res, da se kranjski Slovenci niso bolj ponemčili, ker so se v ta namen vse žile napenjale, in so Kranjci gotovo dobre glave.

Tega ste kranjske Slovence očetova hiša in cerkev najbolj obvarovali. Kadar je prišel kmečki otrok iz šole na očetov dom, je bila pri kraji vsa nemščina. Svojo dobro mater je po domače kruhka prosil, oče so ga le po slovensko kregali, in njegovi bratci in sestrice so ž njim le tako kramljali, kakor jim je dobri Bogeč jezičke vstvaril. Ko je otrok ljudsko šolo dovršil, bilo je tudi nemščine konec; zabrisal je nerazumljive bukve, teko in linir v kak kot ali na kako polico, kjer jih je debel prah leta in leta pokrival. Zginil pa je tudi kmalu vès sad dolgoletnega truda in kmečki sin ni znal ne pisati in le malokdaj še brati, ko je bilo treba iti v vojake ali pa se zemljišča poprijeti. Je li morebiti ni bila res največkrat taka, kakor sem rekel? Prav bele vrane so bili, kateri so nemški šolski nauk po dokončanem šolanju še kaj nadaljevali.

Da se dežela ni izrodila, veliko je pomagala cerkev. Zanimarjena revica slovenščina je imela le v cerkvi na leci, v spovednici, v pesmih in precej zelo tudi pri molitvah še svoje zavetje. Kmečki otrok, ki se je v šoli „Vater unser“ in „Zehn Gebote Gottes“ naučil, v cerkvi tega blaga ni mogel rabiti in se je moral preučiti — in tudi „roženkranc“ so mu zvečer oče le po domače molili. — Otrokom se je tačas ravno tako godilo, kakor se je poslednja leta našim ljudskim učiteljem godilo. Naši učitelji so bili izšolani na nemški podlagi, poslani pa so bili v slovenske učilnice, otroke po slovensko učiti; kmečki otrok pa je bil kdaj za Nemca izšolan, potem pa je živel med slovenskim ljudstvom in je zato kmalu vès sad nemške šole pogubil. Tudi so bili duhovni od nekdam prvi rodoljubi in so narodu prvi domače knjige spisali, ga učili v domačem jeziku Boga častiti in druge vednosti si prisvojevati. Ko je slovensko ljudstvo zapustilo vse in mu tuji jezik sililo, ostala mu je cerkev v podobi duhovščine saj večí del prijatelja in je njegove pravice po

moči varovala. Očetov dom in pa cerkev sta nekdam najbolj vničevala ponemčevanje nenemških narodov, dandanašnji pa se jima je pridružil še vse preobračajoči národni duh, kateri, kakor drugod, veje zdaj tudi po vsi Slovenii, se čudovito krepča in bo zmagal v malo letih, kakor je zmagal drugod. Slovenščina bo zlezla v uradnije; v šolah ji bo morala nemščina dostojno predmetov odstopiti, in morebiti ne bi bilo napčno, ako bi nekatere tudi latinščini odstopila. Tako se bojo postavile nemščini (pa tudi laščini) na Slovenskem prave meje. Učil se je bode le tisti, ki mu je bode resnično treba, in tako nihče ne bode na škodi. Tako pa bode obveljala ravnopravnost, za katero imamo najmogočnejšo zagotovilo — besedo presvitlega cesarja samega! V njo trdno zaupamo, da ne bode v prihodnje, kar je nekdam bilo!

To prepričanje hranjuje v svojem srcu človek, ki že 31 let opazuje gibanje na slovanskem jugu.

(Konec prihodnjič.)

Podučne stvari.

Drobtinica.

* Ljudí na svetu — po najnovejšem številenju je okoli ene milijarde, to je, 1000 milijonov. Ti ljudje govoré 3064 jezikov. Vsako leto umrje okoli 33 milijonov ljudi, rodi se jih pa čez 40 milijonov. Po takem je čedalje več ljudi na svetu, ki vsi jesti morajo, tedaj se veliko bolj trgajo za kosček kruha kakor nekdam, in to toliko bolj, ker tudi taki jesti hočejo, ki nič ne delajo. Novih jezikov pa se ne dela več; če bi po volji nekterih nemškutarskih kulturonocev šlo, bi jih celó bilo čedalje manj, ker oni želé, da bi zginili drugi. Tudi taki pridigarji so že bili, ki mnogoterost jezikov imenujejo kazni božjo; al tega ne dostavijo, da je prav to kazni Bog sam v dobroto in blagor človeštvu obrnil, kar je „Danica“ unidan v sestavku „Babel in Salem“ dobro dokazala.

Kaj je svoboda?

Dobrovoljne besedice kmetom slovenskim.

Dva kmeta, Urban in Miha, prišla sta do nekega gospoda dohtarja in ga prosita, naj jima razjasni, kaj da je svoboda. Tako-le so imeli pogovor:

Miha. Gospod dohtar! večkrat slišim govoriti o svobodi, pa sem tudi že bral o nji. Vem, da pomeni ta beseda frajnost, in jez menim, da je to prav napčna reč, zakaj kjer gospodari svoboda, delajo ljudje, kar sami hočejo, da po tem postave nič ne veljajo. Tako je bilo 1848. in 1849. leta na Laškem. Saj sem bil tisti čas večkrat tam, in Lahi so zmirom upili: eviva la libertà, to je, živila frajnost!

Urban. Al ti, Miha! nisem večkrat djal, da to je bil punt, a ne svoboda. Jez trdim, da brez postav niso ljudje nikjer živeli, in da bi tudi ne mogli živeti. Ko bi ljudje delali kar vse po svoje, gotovo bi se vsak dan pobijali, kradli bi in ropali, in hudega ne bi bilo ne konca ne kraja; zato punt ni svoboda. Kaj pa je vendar prav za prav svoboda, sam ne vem na tanko, in zato sva prišla k vam, gospod, da nama to po domače poveste, da bode najinih besedi enkrat konec.

Gospod. Vi, oče Urban, imate prav, ako mislite, da svoboda ni razuzdanost in brezpostavnost. Ako bi kdo tudi prav sam živel v kaki puščavi, moral bi živeti saj po božjih postavah, in moral bi izpolnovati dolžnosti do Boga in samega sebe. Svoboda je vse kaj drugega. V primerni priliki Vama hočem pokazati: kaj da je svoboda, in da je prav dobra, pa težka reč.

Čujta! — Maloleten človek, dasi tudi je premožen in dobre glave, je pod očetovsko oblastjo, to je, on varha (jerofa) ima. Oče ali varh imata dolžnost, odgojiti ga, za-nj gospodariti in skrbeti. Nedoletnik živi tedaj lahko, brez skrbi, in je srečen. Kadar pa polnoletnost nastopi, prevzame gospodarstvo; za vse skrbi sam, in se trudi, tudi se oženi in želi novih skrbi: otrok. Ponosen je tega truda, in dela in dela, prav možak je. Kaj mislita, ali bi tak korenjak dovolil, da se mu vse to odvzame, in da se mu zopet varh postavi, kateri bi mesto njega delal, in za-nj se trudil?

Urban. Gotovo ne; to bi bilo sramotno, in drugi ne bi nikoli tako dobro gospodarili, kot on sam za-se.

Gospod. Prav je, in takemu polnoletnemu, samostalnemu gospodarju pravimo, daje svoj, kar ni bil poprej. 24letni mladeneč postane prost, kakor da bi mu postava rekla: bodi svoj, to je, svoboden.

Miha. Tak gospodar sem že dosti let; al tega nisem nikoli še premišljeval.

Gospod. Naše občine (soseske, komuni) so bile poprej takemu maloletnemu človeku popolnoma podobne, ker so bile pod varstvom grajščin in nekdanjih kresij. Skoro nič niso smele storiti same in brez višega dovoljenja. Svoje račune (rajtenge) so morale podajati gosposkam v pregled, in grajščine so celó župane imenovale. — Zdaj pa so občine po novi postavi svoje. Po občinskem zboru in po županu gospodarijo, kakor mislijo, da je prav; skrbijo za varnost v soseski, za ceste, šolo in uboge, opravljajo svoja opravila, in cesarske gosposke pazijo le na to, da se postave ne prelomijo. Še celó nekoliko opravil, ki so jih poprej gosposke preskrbovale, imajo zdaj občine opravljati. Zavoljo tega jim pravimo, da so odraslim možakom podobne, da so svobodne.

Urban. Občine imajo tedaj prizadevati si za svojo korist, kakor vsak umen gospodar skrbi za se in za svojo družino.

Miha. Pri nas se pa zmirom kregajo, kadar je zbor, in ljudje ubogati nočejo.

Gospod. Kako je to? V zboru se po končanem pogovoru ima glasovati, to je, vsak dá svoj glas tako ali tako; kamor pade večina glasov, to je sklep; župan izpeljuje sklepe, in večini glasov mora vsak pokoren biti. Ako ni tako, ni v soseski ne miru, ne reda, ne sreče; vse razpade kakor v drugi nemerni družbi.

Urban. Domá sem jez gospodar in ukazujem; v občini (soseski) je gospodar večina glasov. Vsak lahko vidi, da ne more drugače biti.

Gospod. Videli smo, zakaj da je polnoleten človek svoboden, in kdaj in ktera občina je svobodna. Prašam vaji zdaj, kdaj je ljudstvo svobodno, kaj mislita?

Urban. Ne vem pravega odgovora; po tem pa, kar sem slišal, mislil bi, da takrat, kadar ljudstvo, kakor svoboden mož in svobodna občina, za svoj prid samo skrbi, in svoja opravila samo opravlja.

Gospod. Dobro ste odgovorili, in povedali ste skoro vse.

Urban. Kako pa da je to mogoče, ne morem si misliti, posebno tega ne, kako bi ljudstvo moglo in kako bi znalo dobro opravljati vse te reči?

Miha. Jez pa še manj, in tudi ne vem, kakošna opravila da bi imelo ljudstvo.

Gospod. To ne bo tako težko izvedeti, ako premislimo, da je vse ljudstvo, da je cela država le velika družba mnogih mnogih občin. Po takem so državna opravila skoro enaka občinskim, le da so obširnejša, važnejša in težja, ker obsegajo več število ljudi in dokaj več imenitnih zadev. Pred vsem je treba, da se skrbi za primerne in dobre postave, potem da se te postave hitro in na tanko izpeljujejo. Posebno se mora skrbeti za varnost po celi deželi domá, a

tudi da se dežela obrani vnanjih sovražnikov in napadcev; tedaj mora vsakdo vojak biti, kadar je treba. Skrb mora državi dalje biti za pravične sodnije, za dobre šole, za zdatno podporo trgovine, obrtnije in za umno narodno gospodarstvo. Gledati se ima dalje, da se opravljajo vsa opravila z drugimi državami, s katerimi je v dotiki. Sklepa se tudi, ako ima biti boj ali mir s tujci itd. Ker se pa za vse to dosti denarja potrebuje, se ima zloževati ta denar, in preračuni napravljati in paziti na to, da se ne potrosi več kakor to, kar je potrebno. Vsem tem opravilom pravimo deželna ali državna, tudi javna opravila. (Kon. prih.)

Nektera ljudska imena na Notranjskem in Primorskem.

Mnogokrat je že kdo v „Novicah“ omenil o Čičih v Istri, od kod in kaj je njihovo ime; poslednje krate se ondi imenujejo Brkini. Kaj so ti Notranjci? Večkrat me je misel nahajala, da se ta imena dajo primerjati z imeni narodov, ki jih stari Plini navaja med Polo in Trstom; on piše: „Od Pole do tržaške okolice stanujejo Sekusi, Subokrini, Katali, Menokalenj. (A Pola ad Tergestis usque regionem Secusses, Subocrini, Catali, Menocaleni. Hist. nat. lib. III. c. 24.) Ako se ozremo na jezikoslovno spremembo glasov, se v imenu Sekusi lahko spoznajo Čiči; saj to ljudstvo tudi stanuje ondi, kamor Plini stavi Sekuse; njihovo ime se morebiti vjema z besedo koč, kuča. Dalje so nekdanji Subokrini ravno to, kar so zdaj Brkini. Saj so Subokrini ljudstvo, ki stanuje pod Gaberkom; Gaberk namreč se je pri Rimljanih zval Okra (Odra); in Brkini se zovejo stanovavci vremške, košanske in premske fare, ki so si po vrsti pod Gaberkom proti jugu; Katali dalje dr. Kandler išče na Pivki ter meni, da to ime se vjema po spremembi glasov z imenom Slavina ali pa Slavine, kakor se zovete dve vasi na Pivki; saj se nahaja tudi gora z imenom Katalan unstran Trnovega blizu Pograj. H koncu so še Menokalenj pomniti; to ime se po prestavi glasov primerja Komenu, in vrsta Plinijevih besed tudi pelje na ta kraj; saj so v primorski strani mnogotera stara imena krajev več ali manj enaka sedanjim imenom.

Na priliko so stara mestna imena: Tergeste (Trst), Capris (Koper), Pyrrhanum (Piran), Silvum, Sillium (Salvora, Soudria), Neapolis (Cittanova, Novigrad), Parentium (Poreč), Ruginium (Rovigno, Rovinj), Pola (Pule), Flanona (Fianona, Plamin), Albona (Labin), Tarsatica (Trsat). Dalje je Virundictes, kakor se bere na starem kamnu blizu Rodika, ravno ta kraj s slovenskim predlogom in nosovim glasom v Rondiku, v Rodiku; Pucimun, Pucioli, ki ga stavi zemljopisec Ptolomej ravno v severji nad Trstom, ni družega s prestavo glasov razun Opčine; Timavum je s prestavo in premembo glasov Divin; Porestum se pred ko ne ujema s Postojno, in Artara je dr. Kandlerju s prestavo in premembo glasov Idrija.

Če obvelja ta razlaga ljudskih imen za naše kraje, utegne to biti novo potrjenje za slovensko narodnost raznih stanovavcev na Primorskem v nekdanjih časih. Hicinger.

Národno-gospodarske stvari.

Popotnikove opazke.

(Dalje.)

Poleg teh klubov se sedaj še mnogo družih nahaja, ki imajo malo drug namen, rekel bi, prav svobodo

Štajarci svoje ščetice večidel v Avstrijo, na Maroko, Česko in v Šlezijo prodajajo.

Jože Kiegerl,
viši vrtnar štaj. kmet. družbe.

Gospodarska skušnja.

* Petrolej ali kamno olje res pokončá uši in bolhe na rastlinah. To morem jez po svoji skušnji potrditi, ki sem, kakor so „Novice“ svetovale, dal dve žlici tega olja v navadno vrtnarsko škropilnico z vodo napolnjeno in poškopil s to dobro pomešano vodo ušivo breskvovo drevó. Ko bi pihnil, je zginil ta mrčes.

Jože Debevec, posestnik v Ljubljani.

Podučne stvari.

Pisma do naših ljudi po Kranjskem

o novih srenjskih zadevah.

4. Pismo.

Od domoljubnega prijatelja na deželi so nam prišla sledeča vprašanja:

1. Komu naj občine, ki se hočejo drugi pridružiti, ali od druge oddružiti, svojo prošnjo podajo: deželnemu odboru ali deželni vladi?

2. Kteri može naj tako prošnjo podpišejo, ali ves odbor? ali samo njega večina? in kakošna večina? In kako je ravnati tedaj, ko se hoče kaka soseska oddružiti, na priliko, ko bi se hotela soseska sv. Trojice oddružiti od dosedanje občine Brezoviške; ali prošnjo podpišejo samo Trojiški odborniki? ali tudi Brezoviški? ali kdo?

3. Dosedanje občine po moravški fari, postavimo, nimajo nobena svojega lastnega premoženja, zunaj, ko bi se zakupščina (štantnina) za lov premoženje imenovala. Moravska vas ima tudi sejmarino od štantov ob sejmi. Praša se tedaj, ako bi se hotele te občine združiti ali razdružiti, ali je poprej treba kakega zménka zastran skupnega premoženja in skupnih bremen? ali se tak zmenek naredi pismeno in priloži prošnji; ali pa je morebiti dovolj, če se on v prošnji samo omeni?

4. Ali je potem še posebne prošnje treba, da bi se opravila združenih občin skupaj opravljala?

5. Ko bi se združilo več občin v eno, in bi se imel voliti občinski odbor, kateri župan naredi popis ali imenik volivcev? ali vsak za-se, ali eden za vse? ali za vsako občino posebej? ali za vse skupaj? in kako se potem voli odbor?

Ker so ta vprašanja prav po praktičnem življenji posneta, mislimo svojim dragim rojakom ustreči, če očiten odgovor damo, in po tem, kakor si mi občinsko postavo tolmačimo, svoje misli razodenemo.

Na vprašanje 1. Tukaj je razločevati: ali gre samo za združenje ali tudi za razdruženje. Če se hoče samo občina z občino združiti, takrat se podá prošnja deželnemu odboru (§. 2. obč. post.); če bi se pa hotela kaka soseska od ene občine oddružiti in drugi pridružiti, takrat gre prošnja po dečelnem odboru do deželnega zbora (§. 3. obč. post.)

Na vprašanje 2. Če se hoče občina z občino združiti, to sklene, kakor vsako drugo reč, občinski odbor v seji. Sklep se zapiše v zapisnik, ktereга podpišejo po dozdanji postavi (§. 106.) župan, zapisovalec in tisti odbornik, ktereга odbor za to odloči; po novi postavi (§. 48.) pa glavar, dva odbornika in zapisovalec. Ta zapisnik se potem priloži prošnji, in prošnjo podpišejo župan (glavar), en svetovalec in dva odbornika (§. 108. stare in §. 53. nove postave). — Dokler

nove volitve niso storjene, ima se s takim sklepom ravnati po stari postavi; po volitvah bo veljala zastran tega nova postava. — Želeti bi bilo, da bi občine, ktere se mislijo z družimi združiti, to še pred novimi volitvami storile, da bi ne bilo treba dvakrat voliti. — Ko bi se pa hotela kaka soseska od občine oddružiti, mora njena prošnja iti do deželnega zbora, kar se bo móglo še le zgoditi, kedar zbor pride skupaj. Ker taka soseska nima svojega posebnega odbora, napravijo prošnjo tisti, ki imajo pravico voliti za občinski odbor, in jo podpišejo vsi ali pa saj njih večina. Najljajša in najkrajša pot, to se vé, bi bila, ko bi šli ti volilci ali njih večina do okrajne (kantonske) gosposke, pa bi ta njih prošnjo vzela v zapisnik.

Na vprašanje 3. Dovolj je, ako se v prošnji pové, da občina nima svojega posebnega premoženja, in ako ga ima, da obdrži tudi v združbi vsaka svoje, in da se ima ž njim po postavi ravnati. Le ko bi se hotela oddružiti kaka soseska od občine, s katero ima kako skupno premoženje ali skupni dolg, takrat bi zastran razdelitve bilo treba posebne pogodbe, ktera naj bi se storila pred okrajno gosposko, in v zapisnik zapisala.

Na vprašanje 4. V prošnji, s katero se prosi za združenje dveh ali tudi večih v eno, ni treba nič omenjati zastran skupnih opravil, ker se samo po sebi ume, da se bodo v združenih občini skupno opravljala.

Na vprašanje 5. Najpred je treba privoljenja za združitev; potem naj naredi vsak dozdanji župan imenik volilcev svoje občine in ga podá županu tiste občine, s katero se druge hočejo združiti. Ta naredi po §. 17. volitvenega reda skupni imenik z volečimi razdelki, in se sploh ravna po tem, kar §. 17. ukazuje.

Prošnja za združenje občine z občino bi se utegnila tako-le narediti:

Odbor — — — — —ske občine je v seji —. maja t. l., kakor se vidi iz zapisnika tukaj priloženega sklenil, da se dozdanja, — — —ska občina združi z Moravsko v eno samo politiško občino, tako da preneha biti sama svoja, in da postane zanaprej podobčina Moravske.

Zastran premoženja govori sejni zapisnik, da vsaka občina, — — — kakor — — — obdrži svoje, in da se ž njim ravná in gospodari po postavi.

Po omenjenem sklepu občinskega odbora prosijo tedaj ponižno podpisani, da bi slavni deželni odbor v sklenjeno združitev blagovoljno privolil.

V — — — — — dne —. maja 1866.

N. N. odbornik.

N. N. odbornik.

N. N. župan.

N. N. svetovalec.

Kaj je svoboda?

Dobrovoljne besedice kmetom slovenskim.

(Konec.)

Urban. Saj je res po tem, kar ste nam, gospod dohtar, povedali, gospodarstvo države nekako podobno gospodarstvu v občini (srenji).

Gospod. Poslušajta me na dalje. Občini na čelu stoji glavár, ki se imenuje župan; on ima svoje odbornike in svétnike. Na čelu državi pa stoji glavár, ki ali po očetu svojem podeduje (erba) najvišjo oblast in se imenuje cesar ali kralj, vojvoda ali knez, kakor so države bolj ali manj mogočne, — ali pa tak, ki ga vselej ljudstvo voli za nekoliko let, kakor v občinah župana in se imenuje prvosednik. Une države se zovejo monarhije ali samovlade, te pa republike ali ljudovlade.

Miha. Tedaj so tudi take države, v kterih ljudstvo svoje vladarje tako voli kakor mi župane? Tega nisem še vedel.

Miha. Moj Bog! kako pa ljudstvo vse to dela in opravlja, saj še v soseski je težko gospodariti.

Gospod. Da se vse to zgodi, voli ljudstvo zmožne in domoljubne poslance v postavodajavni zbor. Ti dajejo postave, sklepajo, koliko denarja je potreba, pazijo, da gre vse po redu, in imajo tiste pravice, ktere jim ljudstvo odloči. — Postave izpeljuje in druga javna opravila opravlja po sklepu najvikšega zbora državni poglavar, ktere ga si za nekaj časa, recimo, za 3 ali 6 let ljudstvo izvoli. On pa si izvoli potem pomočnike, to je, ministre in druge državne uradnike, ki so odgovorni njemu in najvikšemu zboru, kakor je tudi on sam odgovoren temu zboru in tako vsemu ljudstvu. Ljudstvo imenuje in voli tudi niže uradnike po okrajih, dalje porotnike ali tiste prisežene moše, ki sodijo v porotnih sodnijah, kadar gre za večja hudodelstva. — Vse to se zapiše v pismo in vsi prisežejo, da bodo po teh glavnih postavah ravnali. — Tako je, akoravno težko, vendar pa mogoče, da ljudstvo vse te imenitne opravke izvršuje po izvoljenih možéh, in to ljudstvo je svoje, to je svobodno, kakor posamesni odrasli človek ali občina, ktera sama za-se skrbita.

Urban. Pri nas ni tako, in menda ni bilo nikoli, še nikdar nisem slišal kaj tacega.

Gospod. Res, da pri nas nikdar ni bilo ljudovlade; zmiraj smo imeli ali vojvoda ali kralja, in zdaj imamo cesarja.

Urban. Kje drugje po svetu pa so ljudovlade?

Gospod. Bilo je taci državi več v starodavnih časih; zdaj je v Evropi edina Švajca takošna dežela, v Ameriki jih je več. Al dovolite mi, da vama na dalje razložim, da tudi monarhije ali samovladne države se ločijo na dvoje, in ta razloček je sila važen. V državah, ktere imajo kralja ali cesarja, je on najvikši glavar in vladar; njega ne voli ljudstvo, ampak, kakor sem že rekel, prestol podeduje sin po očetu. Al tudi v teh samovladnih državah je velik razloček: v nekterih kralj ali cesar edini sam kraljuje ali cesari; on sam postave daje, sam jih tudi izpeljuje po svojih ministrih in uradnikih, kteri so v vsem le njemu odgovorni. Le on sam odločuje vse denarne zadeve itd.; tedaj je le on gospodar in poveljnik gledé na vsa notranja in zunanja javna opravila. Država s tako vlado se imenuje absolutistična ali samooblastna; tak vladar je samovladnik ali samodržec. Ljudstvo, ktero se ne sme pod njim pečati z javnimi opravili, ni svobodno, je maloletnemu človeku podobno.

Urban. Tako kaj ne je bilo pri nas pred 1848. letom?

Gospod. Tako je bilo. Zdaj pa je tudi naše cesarstvo — Avstrija — stopilo v vrsto tistih svobodnih držav, ki se imenujejo ustavne ali konstitucijske monarhije. V taki državi, ki ima ustavnega kralja ali cesarja, daje postave, nalaga davke, ustanovlja število vojakov itd. vladar z ljudstvom vred, ktero voli in pošilja svoje poslance v deželne zборе in občni državni zbor. Brez dovoljenja teh poslancev in potrjenja vladarjevega ne velja nobena nova postava, se ne morejo davki nakladati, dolгови delati itd. Ti poslanci imajo tudi pravico, nove postave predlagati, zahtevati, da se odpravijo napake in pogrški po deželah. Tako narejene postave izpeljuje pa, skrbi za red in varnost in opravlja vsa druga javna opravila kralj ali cesar po svojih ministrih in uradnikih. On je tudi poveljnik vse vojske in imenuje vse uradnike, vendar v nekterih deželah, na priliko, na Ogerskem in Hrvaškem imenuje ljudstvo niže uradnike po komitatih ali velikih županijah. Tak ustavni kralj ali cesar ni odgovoren nobenemu, ampak le njegovi ministri in svetovalci so za vse odgovorni njemu in državnemu zboru, ki namestuje ljudstvo. Tak vladar ima tedaj vso izpeljavno oblast, al ministri so tudi zborom odgovorni za

izpeljavo postav; postavodajavne oblasti pa ima vladar, rekel bi, samo na pol, deli jo namreč z ljudstvom. In takemu kralju ali cesarju se pravi, da je vladar z omejeno oblastjo mimo unega, ki je samodržec z neomejeno oblastjo.

Urban. Po takem skrbi za deželni prid v taki državi cesar ali kralj in ljudstvo, tedaj oba zedinjena. Misliti je, da bi morala taka dežela prav srečna biti.

Miha. Tudi jez sem teh misli.

Gospod. Sploh je to mnenje, da je taka ustavna država srečnejša mimo take, v kteri se ljudstvo prav samo vlada, to je, v ljudovladni državi. Pravijo sicer, da ljudovladne države več svobode uživajo, da je njih vladarstvo cenejše itd. Znabiti; vendar je tudi to gotovo, da v ljudovladnih državah mora ljudstvo že od mladih nog zrelo biti za tako vlado, ono mora ubogati in pokorno biti vsakemu izmed sebe, če je bil popred tudi nizkega stanú, ako ga je večina ljudstva izvolila za svojega glavarja. Če ni vajeno ubogati svojim ljudém, nastanejo punti in vsa država trpi škodo ali tudi pogine. Tudi je v ljudovladah obširna pot odprta častiželčnosti, da ta ali uni hrepeni po slavi in oblasti prvosednikovi in pisano gleda onega, ki stoji zdaj na najvišem mestu; prizadeva si, da bi ga z lestvice doli vrgel in sam sebe gori postavil. Ker so vsako tretje ali šesto leto poglavarja volitve, je to večkrat že vzrok bilo krvavim bitvam med volivci. Taci homatiji pa ni, kjer je stanovitni kralj ali cesar najvikši glavar; tudi so večidel ljudje rajši pokorni postavam, ktere se dajajo v imenu kralja ali cesarja, in če on pazi na red in varnost. Zato je za nas gotovo bolje, da stanovitni cesar z ljudstvom vred skrbi za občni blagor, in da imata tako visoke pravice in dolžnosti cesar in ljudstvo skupaj. Ako v taki državi ministri vladarju kaj slabega nasvetujejo, so poslanci v zboru, kterim je dolžnost to reč vladarju razjasniti in je ne dovoliti; ako bi pa poslanci hotli kaj napčnega vpeljati, je vladar z ministri svojimi, ki mora poslance razsvetliti in kaj tacega ne potrditi. Se vé da, kakor mora cesar ali kralj pravičen biti, tako morajo tudi ministri in poslanci pošteni biti, da se vse dobro izvršuje.

Urban. Zdaj pa že znam razločiti to in uno, in prepričan sem, da v ustavni državi moramo vsi skrbeti za deželo. Tudi vidim, da bi mi za ljudovlado ne bili; saj so ljudje, ki še radi župana zmerjajo, rekoč: kaj nam bi ta zapovedoval! — Vendar vas moram še nekaj vprašati. Zakaj prav za prav imamo deželne zборе in tudi državni zbor na Dunaji?

Gospod. Zato, ker ima naša Avstrija več dežel in več narodov. Vsak narod in vsaka dežela imata svoje potrebe, in vse cesarstvo skupaj ima svoje, ki so tedaj občne in splošne. Za prve so deželni zbori, a za druge je občni državni zbor. Vse pravice in dolžnosti ustavnega vladarja in pravice in dolžnosti vseh ljudstev so zapisane v eno pismo, kteremu se pravi ustavno pismo. Tako pismo, ki je podlaga ustavnega vladarstva, je avstrijskim narodom cesar dal s tako imenovano diplomom od oktobra meseca 1860. leta.

Urban. Vse to zapisano imeti, dobro se mi zares zdi, kajti potem vsak vé, kaj gré Veličanstvu cesarju in kaj gré ljudstvu; prepira o tem ne more več biti.

Gospod. Da pa je država zares srečna, mora vsak svoje dolžnosti izpolnovati, kakor vladar, tako ljudstvo, sicer bi ustava le mrtvo pismo ostalo. — Prva ljudska dolžnost pa je, svojih pravic se posluževati, toraj pred vsem k volitvam vsakikrat shajati se, in voliti poštene, bistroumne, skušene in zgovorne moše, — moše, kteri svojo domovino zares ljubijo, kteri se v

zborih po njenih željah ravnaajo, ne pa po svoji trmi ali pa po mislih taci, ki še naroda našega ne poznajo in bi ga radi le zmiraj vpregali v ptujo galejo, sploh take može, ki so svoje lastnosti, svoj značaj že djan-sko pokazali. Jalovim besedam nikdar ni verjeti; one so večkrat le méd, s katerim je strup namazan. — Ljudstvo skorej vse le po poslancih dela; kakoršni so tedaj poslanci, takošno bo njih delo, in vse ljudstvo bo škodo trpelo, če je slabo volilo. Zavoljo tega se morajo volivci že dosti časa poprej pomenkovati in po dogovoru skleniti, ktere ga bodo volili, da pridejo k volitvi vsi pripravljeni. Dobro je tudi, tacega poprej prašati, kaj da misli o tej ali drugi deželni potrebi, in ali prevzame poslanstvo. Nič drugače ni pri volitvah župana in starešin.

Urban. Povem vam, gospod dohtar, da sem pri vsaki volitvi bil; nisem pa tako na tanko vedel, da je res treba priti, in da imamo tako skrbno paziti na lastnosti tega, ki ga hočemo izvoliti. Ko smo župana volili, dal sem svoj glas svojemu botru, kateri je skozi in skozi pošten mož, a drugi so za nj najbolj zato glasovali, ker so mu dolžni bili. — Ko smo volili poslanca, nisem vedel prav za prav, koga imam voliti, in dal sem svoj glas nekemu premožnemu posestniku, misleč, da bo ta že vedel, česar mi kmetje potrebujemo. Tudi smo volivci le malo ur pred volitvijo se pogovarjali, koga da bi volili, in nismo se mogli dogovoriti. Vidim, da je bilo prepozno in napčno.

Miha. Jez pa naravnost povem, da nisem bil še pri obeni volitvi, ker sem si mislil, najjo opravijo drugi; jez nimam časa in mar mi ni, naj izvolijo Petra ali Pavla.

Gospod. Sto in stokrat vam rečem, da taka misel je skozi in skozi napčna misel, pa tudi — al ne zamerite mi — neumna misel; zakaj če hočete koga kamor koli poslati, da vas v važnih zadevah, ktere tudi v mošnjo segajo, namestuje in zastopa, boste gotovo na to gledali, da je ta človek pripraven za to sporočilo in temu delu kos.

Miha. Pa človek celi dan pri volitvi zgubi in zraven potrosi tudi še kak goldinar, če najde dobro kompanijo.

Gospod. Čujte Miha! Ali hodite o nedeljah v cerkev in dajete kaj za cerkvene potrebe?

Miha. Kaj ne bi! vsako nedeljo grem in vsak praznik, in plačavam tudi.

Gospod. Zakaj neki? ali vam ni žal za toliko časa in za ta denar?

Miha. Nu, zakaj? zato ker je tako zapoved božja in ker bo pomoglo moji duši; za ta čas mi ni žal, in tudi ne sme biti.

Gospod. Prav tako! To kaže, da ste dober kristjan. Ker pa ste dober kristjan, morate spolnovati tudi vse drugo, kar globoko sega v duševni in posvetni blagor vam samim, celi občini, pa tudi celi deželi in državi. Pomislite le samo to, da gré v vaši lastni hiši vse narobe in rakovo pot, ako ni dobrega gospodarstva, pravega reda, — da gospodar vleče hot, gospodinja pa bistahor, da otroci delajo po svoji glavi, posli pa tudi tako; v taki hiši ni blagoslova božjega in kmalu pride na kant. Pogledite! kakor s hišnim gospodarstvom, prav taka je z občinskim, deželnim in državnim, in ker ste vi en kos te občine, pa tudi en kos dežele in države, tedaj vse dobro, pa tudi vse slabo, kar se tam godí, tudi vas zadeva v denarnih in drugih rečeh.

Miha. Da se ne bi veliko plačevalo, oj, za to mi je že mar, in če je res tako, da država je kakor pater nošter, mi pa smo vsak kakor eno zrnce na njem,

tedaj res tudi vsacega zadeva, kar se v komunu (občini), v deželi in državi godí.

Gospod. Hodita po tem takem k vsaki volitvi; naj vama ne bode žal za majhno zamudo časa in za malo denarja, in volita pametno. Pomislita dalje, da komur ni mar za prave može v občinskem, deželnem in državnem zboru, ta sam sebe zvezanega prepušča drugim, da delajo kar hočejo; če pa vam nepošteni hinavci, starokopitni rakovci, sebični lakomneži kruh svobode režejo, vam bo taka njih svoboda strašno preseda! Kakor nedoletni otroci bote po tem vedno pod šibo taci gospodarjev, kateri le toliko svobode radi imajo, da oni svoje namene izpeljujejo. Vedite, da po pametnih volitvah se vrši svoboda.

Urban. Mene, gospod, ste že preverili popolnoma. Zdaj še le vem, da v ustavni državi se svoboda začinja z umnimi volitvami.

Gospod. Prav kratko rečeno, je tedaj svoboda pravica in dolžnost vsacemu državljanu, da se marljivo in odločno peča z državnimi, deželnimi in občinskimi, to je, z javnimi zadevami, — da pametno dela in živi po postavah, ki jih je dal cesar z ljudstvom vred. — Videte pa iz tega tudi, da je svoboda prav koristna pa tudi težka reč. Ljudstvo pa, kteremu je prav živo mar za javna opravila, in se z njimi po ustavnem pismu pametno in po vesti peča, ktero je složno in ustavnim postavam vselej pokorno, ni samo srečno, temuč postane imenitno, veljavno ljudstvo. — Zdaj pa srečno! Povejta svojim sosedom, o čem smo se pogovarjali, da tudi drugi vedó, da svoboden je v ustavni državi le tak, kdor ni vlek božji, ampak ki dobro pozná svoje državljanske pravice, pa tudi dolžnosti svoje, da glavo po konci nosi, če tudi je v kmečki suknji, vendar pa tudi v razuzdanosti ne išče svobode, ampak v mejah, ki jih stavijo postave! Ako pa niso take se dajo premeniti po poštenih poslancih.

Šolske stvari.

Sad nemščine v ljudski šoli.

Iz Gorenskega. Ker se iz mnogih krajev dopisujejo izgledi, koliko je nemščina v ljudski šoli koristila, naj „Novice“ še tudi povedó, kakošen sad je nemščevanje doneslo v neki šoli na Gorenskem, ki je že od nekdan med najboljše se štela, v katero je tudi dopisnik sam hodil. Učitelj je bil res priden, veliko si je prizadjal, veliko let se z otroci ubijal, in v svojem trudu in poklicu do smrti stanoviten ostal. Bog mu daj dobro! Ker je pa vlada sama le na nemščino tiščala, se samo vé, da se je tudi v naši šoli nemščevalo, kar se je dalo. In da si je nekdanji učitelj o tem posebno veliko prizadjal, je že to najboljše spričevanje, ker je bil neki od tadanje deželne vlade pohvalno pismo prejel, v katerem je bil „Musterlehrer“ (izgledni učitelj) imenovan. Bile so prav odločene ure, v kterih smo se le „nemških besedi“ učili; tedaj nam je „Vater, Mutter, Bruder, Schwester“ itd. v glavo vbijal. Da bi bili mislili, da res kaj znamo, smo tudi nemško molili, ali veliko bolj blebetali; saj razumeli nismo ničesa. „Ti večí“ so se učili tudi „die zehn Redetheile“, in kdor je te znal naštetí, smo ga občudovali kot največega veljaka, da bi se mu bili kmalu odkrivali. Pa v naši nekdanji nemški šoli se je storilo še več; naša visoka nemščina je iz šole stopila tudi očitno na dan. Le pogledite in čudite se! Začelo se je tudi pri procesijah po nemško moliti!! Gospod učitelj je v šoli napovedal: „Otrôci poslušajte! zdaj bomo tudi pri procesijah po nemško molili, da bote vedeli — litanije vseh